

# LATVE - Lapsinäkökulmainen arviointi ja työskentely vaativissa erotilanteissa

Tutkimussuunnitelma: Tutkimusryhmä & Prof. Merja Laitinen, Lapin yliopisto (Lay)

## 1. Tarkoitus ja tavoitteet

### 1.1 Tutkimushankkeen merkitys sekä tutkimukselliset lähtökohdat

*Vaativat erotilanteet (engl. high-conflict separations, high intensity parental disputes) on tunnistettu kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa merkittäväksi lasten hyvinvointia vaarantavaksi tekijäksi ja sellaisena sosiaalityön ja muun palvelujärjestelmän ammatilliseksi haasteeksi. Ilmiön ja sen ratkaisemiseen kohdentuvien interventioiden määrittely on kuitenkin alkutekijöissään. Tämän tutkimushankkeen tavoitteena on 1) syventää tietoa vaativista erotilanteista sosiaalityön kohdeilmioina ja tarkentaa vaativien erotilanteiden käsitelmäärittelyä lapsinäkökulmaisesti, 2) tuottaa tietoa sosiaalityön työmuodoista erotyöskentelyssä ja sosiaalityön asiantuntijuudesta osana moniammatillisia palvelurakenteita ja 3) mallintaa tuotetun tiedon pohjalta toimivien työkäytäntöjen keskeiset elementit ja kriittiset pisteet sosiaalityön – erityisesti lapsi- ja perhesosiaalityön (SHL 15 § 2022/1280) ja lastensuojelun sosiaalityön (LSL 13.4.2007/417) – näkökulmasta vaativissa erotilanteissa huomioiden sosiaalihuollon palvelujen porrasteisuuden kehittämistarpeet.*

Tutkimushanke pohjautuu vaativia ja konfliktoituneita erotilanteita koskevaan kansainväliseen monitieteiseen tutkimustietoon. Määrittelimme tutkimuksessa vaativat erotilanteet vanhempien tekoina ja toimintana, jotka ilmenevät lapsen hyvinvoinnin vaarantumisen ja lapsen oikeuksien loukkaamisen näkökulmasta katsottuna eri tavoin ja eri vakavuusasteisesti (Katz ym. 2019; Nikupeteri & Laitinen 2022). Vaativia erotilanteita on tyypitelty eri tavoin. Tyypittelyt korostavat sitä, että tilanteet edellyttävät sosiaalityöltä erilaisia ammatillisia interventioita ja monitoimijaista yhteistyötä. Vaativilla erotilanteilla voidaan tarkoittaa ensinnäkin pitkittyneitä ja monimutkaistuneita ero- ja huoltoriitatilanteita, joissa vanhemmilla on erimielisyyksiä lapsen huolto- ja tapaamisasioihin ja kasvatukseen sekä vanhemmuuteen liittyvissä asioissa (esim. Bergman & Rejmer 2017; Birnbaum & Bala 2010). Erotilanne voi ilmetä tällöin vanhempien vastakkaisena ja hyökkäävänä vuorovaikutuksena, jolloin vanhemmat tekevät toistuvia syytöksiä toisistaan, tuntevat vihaa ja epäluottamusta toisiaan kohtaan sekä heikentävät ja sabotoivat toistensa roolia vanhempina (Birnbaum & Bala 2010; Nikupeteri & Laitinen 2022). Toisen vanhemman vieraannuttaminen on tunnistettu myös yhtenä vaativan erotilanteen ulottuvuutena (Birnbaum & Bala 2010). Vaativa erotilanne voi ilmetä lisäksi vanhempien monimutkaisten psykososiaalisten ongelmien kärjistymisenä, jossa korostuvat toisen tai kummankin vanhemman mielenterveyteen tai päihteidenkäyttöön liittyvät ongelmat. Ongelmien kärjistymisen taustalla voi olla parisuhteeseen tai lapsuuteen liittyviä traumaattisia kokemuksia. (Nikupeteri & Laitinen 2022.) Erotilanteisiin voi myös liittyä vanhemman käyttämää kontrollointia ja väkivaltaa toista vanhempaa kohtaan (Birnbaum & Bala 2010; Nikupeteri & Laitinen 2022) ja äärimmillään tilanteet voivat edetä perhesurmiin (Nikupeteri ym. 2017; Piispa ym. 2012).

Vaativat erotilanteet näyttäytyvät vaikeasti hahmotettavana sosiaalisena ongelmana, jossa sosiaalityön kohde ja tehtäväkuva on usein epäselvä, koska erotilanteiden piirteet sekoittuvat usein toisiinsa (vrt. Pösö 2022). Erotyötä tekevien ammattilaisten on usein haastavaa erottaa vaativien erotilanteiden ydinongelmia ja sitä, miten ne vaikuttavat lapsen hyvinvointiin tai millaisia mahdollisia riskejä niillä on lapsen turvallisuudelle. Tämän vuoksi heillä voi olla hankala antaa tarpeisiin vastaavaa apua ja tukea lapsille. (Cohen ym. 2021; Heggdalsvik & Samsonsen 2022; Sudland 2020.) Tilanteiden haastavuus syntyy monitasoisista ja kontekstisidonnaisista tekijöistä. Erotilanteiden monimutkaisuus (Katz ym. 2019), selkeän määritelmän ja ammattilaisten tiedon puute ilmiöstä (Polak & Saini 2019) ja eri viranomaisten yhteistyön vähyyys tai kokonaisvastuun ottamisen puute perheen tilanteesta (esim. Nieminen ym. 2020) estävät lapsinäkökulmaista tilanteen arviointia ja työskentelyä. Syyt voivat ilmetä myös erilaisina henkilökohtaisina ammatillisina vaikeuksina puuttua vanhempien pitkittyneisiin

ja monisyisiin ero- ja huoltoriitatilanteisiin (esim. Katz ym. 2019). Ammatillaiset voivat tulkita tilanetekijöitä eri tavoin, arvo- ja näkökulmasidonnaisesti, mikä tuottaa ratkaisuihin professionaalista sattumanvaraisuutta (Sudland & Neumann 2021). Tilanteita haastaa entisestään se, että lapsilla ja vanhemmilla voi olla vaikeuksia sitoutua lapsinäkökulmisiin työskentelyinterventioihin (Howarth ym. 2018), ja vanhemmat voivat käyttää erilaisia manipulaation ja puolelle puhumisen taktiikoita myös suhteessa ammatilaisiin ja valjastaa heidät osaksi omien etujensa tavoittelemista erotilanteessa (*system manipulation, coercion of organisational networks*) (Saini ym. 2012; Saini ym. 2019; Saltmarsh ym. 2022; Katz ym. 2020). Aiempi tutkimus osoittaa selkeää tarvetta sosiaalityökeskeiselle tutkimukselle, sillä sosiaalityön rooli vaativissa erotilanteissa on merkittävä lapsen hyvinvoinnin tukemisen näkökulmasta katsottuna.

Nojaudumme tutkimuksessa näkemykseen siitä, että *vanhempien vaativa erotilanne on yksi lapsen kaltoinkohtelun muoto*, jonka vuoksi sitä on tärkeä tutkia nimenomaan sosiaalityön näkökulmasta. Lapsuudessa koetulla vanhempien pitkittyneellä erotilanteella on todettu olevan kauaskantoisia seurauksia lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle (esim. Joyce 2016; Cohen ym. 2021; Lange ym. 2022). Erotilanne voi tuottaa lapselle esimerkiksi lojaliteettiristiriitoja ja ikätasolle kuulumatonta vastuunottoa läheissuhteista ja arjesta. Professionaalisten interventioiden sattumanvaraisuuden vuoksi lapset joutuvat usein tahtomattaan vanhempien konfliktin keskiöön ja voivat altistua pitkäaikaisesti erilaisille tilanteeseen liittyville psykososiaalisille ja fyysisille riskeille ilman, että heidän avun tarpeitansa tunnustetaan tai arvioidaan. (Katz ym. 2019; Cohen 2021.) Ammatilliset väliintulot voivat pahimmillaan ylläpitää vanhempien konfliktia ja väkivaltaisissa eroissa lisätä toisen vanhemman ja lasten turvallisuutta ja väkivallan eskaloitumisen mahdollisuutta (esim. Cohen ym. 2021; Ezzo 2018; Nikupeteri ym. 2017).

Lähestymme *lapsinäkökulmaista vaativien erotilanteiden arviointia ja työskentelyä sosiaalityössä yhdistämällä väkivallan ekososiaalisen viitekehukseen kriittisreflektiivisen sosiaalityön teoreettisia lähtökohdia*. Väkivallan ekososiaalinen viitekehys korostaa lapselle haitallisten tilanteiden – kuten kaltoinkohtelun – analysointia, tulkintaa ja ratkaisemista lapsen yksilölliset tekijät (esim. ikä ja sukupuoli), eritasoiset suhteet (esim. perhe ja yhteisö) ja konteksti huomioiden (esim. Pells ym. 2018; Howarth ym. 2018). Kriittisen sosiaalityön teoreettiset lähtökohdat (Fook 2002; Gambrill 2005) puolestaan nostavat esiin sosiaalityölle kohdentuvan vaatimuksen välttämättömästä kriittisestä ja reflektiivisestä asenteesta asiakastyössä. Tähän sisältyy vaihtoehtojen etsiminen, asiakkaiden vahvuuksien ja resilienssin tunnistaminen avun tarpeiden rinnalla, olemassa olevien käytäntöjen uudelleenmuotoilu ja haastaminen sekä asiakkaan tarpeisiin nähden riittämättömän resurssitarjonnan tunnistaminen. Sosiaalityön kohtaamisen ytimessä on tällöin vuorovaikutus ja siihen sisältyvät reflektiiviset kysymykset ja syvälinen perehtyminen asiakkaan kokemukselliseen tilanteeseen. Kohtaaminen ja vuorovaikutus puolestaan vaativat kriittisen ajattelun taitoja, tilanteessa vallitsevien ideologioiden tunnistamista ja tarpeen mukaan niiden kyseenalaistamista, arvojen ja sosiaalisten asemien tunnistamista sekä reflektiivisyyttä suhteessa ilmiön rakentumiseen ja sen erilaisiin suhteisiin (ml. vallan ja hierarkisten suhteiden/rakenteiden tunnistamista). Fookin (2002) ajatteluun nojautuen sosiaalityön hyviä käytäntöjä (best practices) on mahdollista luoda induktiivisesti alhaalta ylöspäin, käytännön kokemuksia ja tilanteita analysoimalla.

Valitsemamme teoreettinen viitekehys mahdollistaa vaativien erotilanteiden lapsinäkökulmaisen arvioinnin ja niissä työskentelyn lähestymisen kontekstuaalisena, kokonaisvaltaisena ja jatkuvana toimintana. Kriittinen sosiaalityön perinne (Fook 2002) kyseenalaistaa perinteiset oletukset arvioinnista ja ongelmista: oletukset siitä, että ongelmilla on selkeä syy, johon nojaa rationaalinen, lineaarinen syy-ongelma-ratkaisu -prosessi ja jossa sosiaalityöntekijät ovat objektiivisia toimijoita (tiedon kerääjiä ja kategorisoijia). Teoreettinen viitekehys antaa tilaa ilmiön ontologisen luonteen tavoittamiselle: Tilanteiden arviointiin, yksittäisiin interventioihin ja auttamisprosessiin liittyy epävarmuutta, sillä sosiaalityöntekijät joutuvat arvioimaan ja arvottamaan erilaisia arvo-, normi- ja intressiristiriitoja lapsen ja kummankin vanhemman näkökulmista. Vaativat erotilanteet korostavat ammattilaisten harkintaa,

yksilöllistä arviointia ja tapauskohtaisesti rakentuvia auttamisprosesseja, joissa kerätään laaja-alaisesti tietoa lapsen ja perheen tilanteesta ja lapsen tilannetta seurataan suunnitelmallisesti (ks. Jaakola 2020). Lapsinäkökulmaisessa erotyöskentelyssä huomioidaan lapsen oikeudet ja etu sekä korostetaan lapsen tuen tarpeita ja niihin vastaamista vanhempien auttamisen rinnalla.

Vaikka korostamme tutkimuksessa sosiaalityön roolia, ymmärrämme *vaativat erotilanteet sosiaalityön näkökulmasta moniammatillista yhteistyötä ja osaamista edellyttävinä tilanteina* eri osapuolten erilaisten tarpeiden huomioimiseksi. Siten tunnistamme tutkimuksessa sosiaalityön toiminnallisena kontekstina erotilanteeseen liittyvät palvelut, joista säädetään sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, esimerkiksi 27 a § lastenvalvoja). Vaativille erotilanteille on myös tyypillistä, että niihin sisältyy kumuloituvia viranomaisprosesseja, kuten oikeusprosesseja liittyen lapsen huoltoon ja tapaamisiin, sovitelua ja palvelutarpeiden arviointeja (Kääriäinen ym. 2012; Saini ym. 2012). Monialaisen työn onnistumisen kannalta on keskeistä, että sosiaalityön ammatillinen profiili ja sen kautta rakentuvat yhteistyön kohdat, vastuut ja velvollisuudet ovat kirkaat ja johtamisrakenne tukee työskentelyä (vrt. Laitinen ym. 2018). Syvennämme tutkimuksessa aiempaa kotimaista vanhempien eroihin ja perheammatilaisten tekemään erotyöhön kohdentuvaa tutkimusta, jossa on tuotettu tietoa esimerkiksi vanhemmuutta koskevista kehyksistä erotyössä (Autonen-Vaaraniemi 2019), sosiaalityön roolista oikeuden yhteistyökumppanina huoltoriidoissa (Forsberg & Ritala-Koskinen 2021), lapsen kuulemisesta kirjoittamisesta olosuhdeselvityksissä (Kääriäinen 2019) ja lapsiperheiden eropalveluiden kehittämisestä sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä (Nurmela & Kaittä 2019), erityisesti vaativien erotilanteiden näkökulmasta.

## 1.2 Tutkimuskysymykset

Hankkeessa tutkitaan lapsi- ja perhesosiaalityön (SHL 15 § 2022/1280) ja lastensuojelun sosiaalityön (LSL 13.4.2007/417) tiedon ja asiantuntijuuden vuorovaikutteisissa suhteissa rakentuvaa lapsinäkökulmaista arviointia ja työskentelyä vaativissa erotilanteissa. Tutkimus toteutetaan kaksivaiheisena ja tutkimuskysymykset jakautuvat seuraavasti:

Vaihe 1.

1. Millaisina sosiaalityöntekijät kuvaavat vaativat erotilanteet ja niiden edellyttämät osaamistarpeet?
2. Miten sosiaalityöntekijät arvioivat tilannetta ja suuntaavat auttamisprosessia vaativissa erotilanteissa?
3. Millä tavoin sosiaalityöntekijät työskentelevät perheen eri jäsenten ja palvelujärjestelmän muiden toimijoiden kanssa vaativissa erotilanteissa?

Vaihe 2.

4. Mitkä ovat lapsinäkökulmaisten hyvien työkäytäntöjen keskeiset elementit ja kriittiset pisteet vaativissa erotilanteissa?

## 1.3 Tutkimuksen avulla syntyvät tutkimustulokset ja niiden tieteellinen vaikuttavuus, mahdollisuus tieteellisiin läpimurtoihin ja tutkimuksen uudistumiseen

Tutkimus syventää olemassa olevaa tietoperustaa vaativien erotilanteiden kanssa työskentelystä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti tuottaen tietoa sosiaalityön erilaisista työkäytännöistä ja moniulotteisesta asiantuntijuudesta vaativissa erotilanteissa. Tutkimus tuottaa tuloksia, jotka 1) käsitteellistävät vaativia erotilanteita lastensuojelun sosiaalityön ja laajemmin sosiaalihuollon kohdeilmionä sekä 2) kuvaavat ja mallintavat lapsikeskeisten työkäytäntöjen periaatteita sosiaalityön näkökulmasta. Näillä molemmilla alueilla on mahdollista julkaista tutkimustuloksia, joilla on kansallisen sosiaalityön tutkimuksen tietoperustan vahvistamisen lisäksi kansainvälistä tieteellistä vaikuttavuutta ja uutuusarvoa.

### 1.4 Haun erityistavoite

Tutkimus kiinnittyy VTR-rahoituksen painoalueeseen 4) erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden elämäntilanteisiin ja palveluntarpeisiin kohdistuva tutkimus. Vanhempien vaativien erotilanteiden sävyttämässä arjessa elävät lapset ja heidän palvelutarpeensa on hankalasti tunnistettava ilmiö, josta tutkimus tuottaa lisätietoa. Tutkimus vastaa myös painoalueeseen 2) sosiaalityön työmenetelmien tutkimus tuottaessaan tietoa lapsi- ja perhesosiaalityön (SHL 15 § 2022/1280) ja lastensuojelun sosiaalityön (LSL 13.4.2007/417) työkäytännöistä vaativissa erotilanteissa osana moniammatillisia palveluprosesseja. Tähän nivoutuen tutkimus tuottaa tietoa myös liittyen painoalaan 1) sosiaalityötä sosiaali- ja terveydenhuollon etuuskien ja palveluiden järjestelmässä koskeva tutkimus jäsentäessään lapsi- ja perhesosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuutta osana vaativan erotyön moniammatillista kokonaisuutta. Siten tutkimus vastaa myös sosiaalihuollon porrasteisuutta koskevaan tiedon tarpeeseen (perus-, erityis- ja OT-keskustasot).

## 2. Toteutus

### 2.1 Työsuunnitelma ja aikataulu:

Hankkeen tavoitteena on tuottaa kattava ja syvälinen kuva vaativista erotilanteista sosiaalityön kohdeilmioinä, niiden arvioinnista ja perheiden kanssa työskentelystä vastaamalla luvussa 1.2 esitettyihin neljään tutkimuskysymykseen kolmen toisiinsa linkittyvän työpaketin (jatkossa WP) avulla (Kuvio 1).



Kuvio 1. Hankkeen työpaketit (WP).

Hankkeen ensimmäinen vaihe koostuu kahdesta työpaketista. **WP1** kohdistuu sosiaalityön kohteen ja ongelman tunnistamiseen ja määrittelyyn vaativissa erotilanteissa ja niiden vaatimaan osaamiseen. **WP2**:ssa tarkastellaan vaativien erotilanteiden arviointia sekä erilaisia työkäytäntöjä ja -menetelmiä, joiden avulla määritellään lastensuojelun sosiaalityön ja lapsi- ja perhesosiaalityön rooleja ja asiantuntijuutta osana moniammatillista viranomaistyöskentelyä ja palveluverkostoa. Hankkeen toinen vaihe sisältää yhden työpaketin. **WP3** pohjautuu WP1 ja WP2 tuottamalle tiedolle kohdistuen lapsinäkökulmaisten työkäytäntöjen mallintamiseen analysoimalla vaativan erotyöskentelyn keskeisiä

elementtejä ja kriittisiä pisteitä. Työpakettien sisältämien toimenpiteiden aikataulu ja hankkeeseen palkattavien henkilöiden työkuukaudet on esitetty taulukossa. Hankkeen aloittamista valmistelevat toimenpiteet ja olemassa olevan aineiston työstäminen aloitetaan yliopistojen perusrahoituksella vuonna 2023. Hankkeeseen palkattavista henkilöistä ensimmäinen aloittaa työskentelyn 1.11.23 ja muut vuonna 2024, kunkin palkattavan henkilön työsuhteen kesto on korkeintaan 24 kk. Laitinen ja Vornanen osallistuvat hankkeeseen osana perustyötä, noin 10 % vuosityöajasta.

2023	2024	2025	Tehtävä ja päävastuu
			Aloitukset (sopimukset, www-sivut, eettisen toimikunnan muutos-haku) Lay+UEF
			Teemahaastattelujen analysointi ja 1. artikkelin kirjoittaminen (Lay)
			Kyselyn rakentaminen, tutkimus-luvat, aineiston keruu (UEF)
			Asiakirja-aineiston tutkimusluvut ja keruu (UEF)
			Vinjettihaastattelujen tutkimusluvat, keruu ja litterointi (Lay)
			Laadullisen kyselyn analysointi ja 2. artikkelin kirjoittaminen (Lay)
			Kyselyn koodaus SPSS, analyysit (UEF)
			Vinjettihaastatteluaineiston koo-daus NVivo-ohjelmalla (Lay)
			Asiakirja-aineiston koodaus (UEF)
			Artikkelien 3, 4, 5, 6 ja 7 kirjoittaminen
			Synteesi ja työpajojen järjestäminen
			Mallinnus www-sivuille, artikke-lin 8, 9 ja 10 kirjoittaminen
			Sosiaalityön tutkimuksen päivät -24 ja -25, ESWR konferenssi -25, ISPCAN -25
			Hankkeen temaattiset seminaarit -24 ja -25 (Lay + UEF)
			Hankkeen päättäminen (arkis-tointi, www-sivut, loppuraportti ja Policy brief) (Lay + UEF)
			YTM Johanna Lehtonen 24 kk
			YTM Agnieszka Repo 22 kk
			YTT Susanna Rautio 24 kk
			YTK N.N. tutkimusapulainen 9kk
			YTT Kati Kallinen 3kk
			YTT Anna Nikupeteri 2 kk

Hankkeen merkittävimmät aikaansaannokset ovat tieteelliset julkaisut, joiden sisällöt tarkentuvat aineistonkeruun ja analyysin jälkeen:

Jul-kaisu	Teema	Aineisto	Julkaisufoorumi (Open Access)	Päävastuu
1	Riskinarviointi ja osaamistarpeet vaativissa erotilanteissa (WP1)	Teemahaastattelut	Janus	Lay, Rautio, Nikupeteri...
2	Palvelujärjestelmän esteet ja asiantuntijuiden aukot (WP1)	Laadullinen kysely	Children and Youth Services Review	Lay, Nikupeteri, Laitinen...
3	Eroauttamisen (kompleksiset) tarpeet perhesosiaalityössä (WP1)	Asiakirja-aineisto	Journal of Family Social Work / JL väitöskirja	UEF, Lehtonen, Nikupeteri...
4	Eroperheen osapuolille tarjottava tuki (WP2)	Asiakirja-aineisto	Janus / Journal of Divorce & Remarriage / JL väitöskirja	UEF, Lehtonen, Kallinen...
5	Sosiaalityöntekijöiden riski- ja tilannetekijöiden tunnistaminen (WP1 ja 2)	Vinjettihaastattelut + Kysely osa 1	Child and Family Social Work	Lay, Rautio, Repo...
6	Tiedonmuodostus/Ammatillinen harkinta vaativissa erotilanteissa (WP1 ja 2)	Vinjettihaastattelut	Journal of Social Work Practice	Lay, Rautio...

7	Vaativan erotyöskentelyn käytännöt ja kriittiset pisteet (WP2)	Kysely osa 2 + vinjettilihaastattelut	Nordic Social Work Research / AR väitöskirja	UEF, Repo, Nikupeteri...
8	Erotyöskentelyn palvelut, palvelupolut ja yhteistyö (WP2)	Kysely osa 3	European Social Work Research / AR väitöskirja	UEF, Repo, Kallinen...
9	Lapsinäkökulmaisten hyvien työkäytäntöjen keskeiset elementit (WP3)	Synteesi + työpaja	British Journal of Social work	Lay, Laitinen...
10	Lapsen edun arviointi/oikeuksien huomioiminen vaativassa erotyöskentelyssä (WP3)	Synteesi + työpaja	The International Journal of Children's Rights	UEF, Vornanen...
Lisäksi hankkeessa tuotetaan "policy brief" päätöksenteon ja palveluiden kehittämisen tueksi sekä mallinnus lapsinäkökulmaisista työkäytännöistä.				

Hankkeen tulokset julkaistaan vertaisarvioituissa kansallisissa ja kansainvälisissä tieteellisissä aikakauslehdissä, jotka mahdollistavat *open access* julkaisemisen tai tukevat rinnakkaistallentamista. Julkaisut kirjoitetaan yhteiskirjoituksina, joissa päävastuut jakautuvat tutkimusryhmän jäsenten kesken. Tutkimustuloksia raportoidaan myös kahdessa sosiaalityön väitöskirjassa, jotka valmistuvat hankkeen päättymisen jälkeen. Lisäksi hankkeessa valmistuu pro gradu -tutkielmia. Tuloksia esitellään myös konferensseissa ja hyödynnetään opetuksessa.

## 2.2 Tutkimusaineisto, tutkimusmenetelmät ja tutkimusympäristö:

Tutkimusasetelmamme edellyttää erilaisten aineistojen kautta ilmiön valottamista, jonka vuoksi olemme valinneet monimenetelmällisen (mixed methods) lähestymistavan. Tutkimusprosessi – aineistojen keruu, analyysimenetelmät ja raportointi – on jaettu kahteen vaiheeseen, joista ensimmäinen tuottaa tietoa sosiaalityön kohteen ja ongelman tunnistamisesta ja määrittelystä sekä vaativien erotilanteiden arvioinnista ja niissä työskentelystä. Toinen vaihe puolestaan tuottaa tietoa lapsinäkökulmaisten hyvien työkäytäntöjen keskeisistä elementeistä ja kriittisistä pisteistä.

**Tutkimuksen ensimmäinen vaihe** rakentuu ryhmän aiemmalle tutkimustyölle. Suomen Akatemian rahoittaman (2017–2022) vanhempien eron jälkeistä vainoa ja väkivaltaa käsittelevän CAPS-hankkeen (nro: 308470) tutkimustulokset ja yhteistyö Ensi- ja turvakotien liiton Turvassa-hankkeen kanssa mahdollistavat tutkimuksen toteuttamisen kahdessa vuodessa. Yksi aineistoista on valmiina ja toinen keräysvaiheessa yhteistyössä Pohjanmaan hyvinvointialue POHTEEN, OT-Keskushankkeen ja Ensi- ja turvakotien liiton kanssa. Nämä aineistot ja CAPS-hankkeen tutkimustulokset toimivat kyselylomakkeen ja vinjettilihaastattelujen tapauskuvausten rakentamisen tukena. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa yhdistetään kvalitatiivisia teksti- ja haastatteluaineistoja kvantitatiiviseen kyselyyn WP1 ja WP2 tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Kvalitatiiviset aineistot ovat seuraavat:

**Teemahaastattelut, WP1 (N= 15–20).** Keväällä 2023 aloitettu vaativien erotilanteiden riskinarviointikoulutuksen käyneiden Pohjoisen sekä Itä- ja Keski-Suomen Osaamis- ja tukikeskus yhteistointiminta-alueisiin kuuluvien ammattilaisten yksilöhaastattelut. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue POHTEEN, OT-Keskushankkeen kehittämiskohteenä on ollut osaamisen vahvistaminen vaativissa erotilanteissa sisältäen yhteistyötä Ensi- ja turvakotien liiton (riskinarviointikoulutus) ja Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (e-konsultaatiot) kanssa. Haastateltavat ovat osallistuneet Ensi- ja turvakotien liiton Turvassa-hankkeen järjestämään Riskinarviointi vaativissa erotilanteissa -koulutukseen v. 2022. Haastatteluteemat ovat: Vaativien erotilanteiden ja riskien tunnistaminen ja arviointi lapsen näkökulmasta, kokemukset riskinarviointi seulontalomakkeen käyttöönotosta omassa työssä, sekä oma rooli ja asiantuntijuus moniammatillisessa työskentelyssä. Aineisto analysoidaan aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineisto tuottaa tietoa ammattilaisten kokemuksista vaativien erotilanteiden riskin arvioinnista ja siinä tarvittavasta osaamisesta.

**Laadullinen kysely, WP1 (N=74).** CAPS-hankkeessa toteutetun laadullisen kyselyn vastaajina olivat eri sektoreilla ja organisaatioissa työskentelevät ammattilaiset, kuten sosiaalityöntekijät, juristit ja turvakotien työntekijät, jotka kohtaavat työssään vaativia erotilanteita tai kehittävät niihin liittyviä palveluita. Joulukuussa 2021 Tukikeskus Varjon toteuttamassa valtakunnallisessa webinaarissa Webropol-lomakkeella kerätty aineisto sisältää neljän avokysymyksen vastaukset lasten oikeuksien

toteutumisesta vanhempien eron jälkeisen vainon ja pakottavan kontrollin tilanteissa, palveluiden vastaavuudesta lasten ja nuorten tuen tarpeisiin, keskeisistä avunsaannin ongelmakohdista, sekä palvelu- ja oikeusjärjestelmän ja ammatillisten käytäntöjen kehittämistarpeista. Aineisto tuottaa tietoa tähän tutkimukseen ammattilaisten osaamisen puutteista sekä järjestelmän sisältämistä esteistä erityisen vakavissa erotilanteissa. Aineisto on koodattu aineistolähtöisesti NVivo-ohjelmalla. Aineisto on tarvittaessa mahdollista siirtää tutkimusryhmän käyttöön CAPS-hankkeen vastuullisen johtajan (Laitinen) päätöksellä ja vaitiolositoumuksen allekirjoittamisella.

**Asiakirja-aineisto, WP2 (N=200–300).** Keräysvastuu UEF. Aineistonkeruu aloitetaan keräämällä lapsi- ja perhesosiaalityössä ja perheneuvolassa vuonna 2021 tehdyt palvelutarpeen arviot (SHL 1301/2014, 36 §) Pohjois-Savon hyvinvointialueelta. Eettinen ennakoarviointi on tehty UEF:ssa osana Lehtosen väitöskirjatutkimusta, johon tehdään hankkeen osalta täydennyspyyntö. Kaikista palvelutarpeen arvioiden yhteenvedoista tutkimukseen sisällytetään ne, joissa lapsen tai lasten huoltajien ero tunnistetaan palvelutarpeen arvioinnissa tai arvioidaan tuen tarvetta aiheuttavaksi tekijäksi. Asiakirjojen analyysi toteutetaan kaksivaiheisena. Aineistoa analysoidaan ensin sisällönerittelyn ja -analyysin keinoin. Palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedojen analyysin jälkeen valitaan tarkemmin analysoitavaksi asiakassuunnitelmia (n=30), joissa ero on keskeinen tuen tarvetta aiheuttava tekijä. Aineisto tuottaa tietoa erilaisten erotilanteiden tilannetekijöistä, niiden tunnistamisesta, arvioinnista ja auttamisprosessin suuntaamisesta sosiaalihuollon palvelutarvetta aiheuttavana tekijänä.

**Vinjettilaastattelut, WP2 (N=40–60).** Keräysvastuu Lay. Aineistonkeruu aloitetaan vuoden 2024 alussa. Vinjettilaastattelut toteutetaan lapsi- ja perhesosiaalityön (SHL 15 § 2022/1280) ja lastensuojelun sosiaalityön (LSL 13.4.2007/417) palveluissa työskenteleville sosiaalityöntekijöille ja lastenvalvojille eri hyvinvointialueilla (4–6 aluetta). Haastattelut (yksilö- tai fokusryhmä) pohjautuvat 3 erilaiseen tapausvinjettiin, joissa vanhempien ja lasten perhetilanne, sosioekonominen tausta sekä rotuun, uskontoon ja kulttuuriin liittyvät taustat sekä vaativaa erotilannetta luovat tekijät vaihtelevat. Tapausvinjettien laatimisessa hyödynnetään CAPS-hankkeen tutkimustuloksia sekä WP1:n aineistoja. Vinjettilaastattelujen sisältö rakennetaan hyödyntäen kriittisreflektiivisen sosiaalityön teoreettisia lähtökohtia siten, että kuvauksissa on sisäänrakennettuna erilaisia sosiaalityön ammatillista harkintaa ja päätöksentekoa sisältäviä kohtia. Aineisto tuottaa tietoa eri tilannetekijöiden tunnistamisesta, niiden arvioinnista sekä työskentelyyn liittyvästä ammatillisesta harkinnasta. Aineiston analyysivaiheessa kustakin vinjettitapauksesta tehdään ensin prosessianalyysi, jossa voidaan tarpeen mukaan käyttää tukena päätöksentekoanalyysiä (pääöstapahtumat, niihin sisältyvät mahdolliset päätös- vaihtoehdot, informaatio, johon päätös pohjautuu). Toisessa vaiheessa tehdään vertailevaa analyysiä.

**Laadullisten aineistojen rinnalla** tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa kerätään kvantitatiivinen aineisto:

**Kysely, WP1 ja 2 (N=200–300).** Keräysvastuu jaettu UEF ja Lay. Kysely toteutetaan vuoden 2024 keväällä Webropol-kyselynä kaikilla hyvinvointialueilla (21) sekä Helsingissä. Kohdejoukko koostuu sosiaalihuoltolain mukaisen lapsi- ja perhesosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä, joiden vastuulla on eritasoisia tuen ja palvelujen muotoja sekä tuen koordinoitua. Kysely tuottaa valtakunnallista tietoa sosiaalityön työkäytännöistä, yhteistyöstä ja palvelujen tilasta. Kyselyyn sisältyy työpakettien pohjalta kolme keskeistä teemakokonaisuutta: 1) riski- ja tilannetekijöiden määrittely/vaativan erotilanteen tunnistaminen ja arviointi, 2) vaativan erotyöskentelyn käytännöt ja kriittiset pisteet, 3) erotyöskentelyn palvelut, palvelupolut ja yhteistyö. Teemakokonaisuuksien eri osioihin luodaan mittarit, jotka mittaavat sosiaalityön työkäytäntöjä ja kompetenssia vaativissa erotilanteissa ja tilanteen vaativuuden arvioinnissa. Teoreettisena viitekehyksenä käytetään *professional competence model*'a (Bogo 2010) ja siinä keskitytään proseduraalisiin kompetensseihin (*procedural competences*), jotka ovat arviointi (*assessment*), interventio (*intervention*) ja kommunikaatio

(*communication*). Mittareiden rakentamisessa käytetään *Practice Skills Inventory-mittaria* (esim. *Insight skills* ja *Therapeutic skills*). Kyselyn laatimisessa hyödynnetään myös valtakunnallisen kyselyn tuloksia (Yliruka ym. 2018) monimutkaisia ja erityistä osaamista edellyttävistä asiakastilanteista sosiaalisuudessa. Teemakokonaisuudet sisältävät eritasoisia lapsinäkökulmaisia ulottuvuuksia: a) makrotaso: lainsäädäntö, sosiaalihuollon ohjaus, arvot ja kulttuuriset tekijät b) mesotaso: perheen verkostot, yhteistyö erotyöskentelyssä, palvelujärjestelmä: hyvinvointi- ja OT-alueilla oleva eropalveluiden kokonaisuus, c) mikrotaso: lapsen asema erossa, lapsen yksilölliset tekijät ja perhesuhteet. Kyselyaineisto analysoidaan SPSS ohjelmistossa tilastollisilla menetelmillä, kuten faktori-, varianssi- ja regressioanalyysillä.

**Tutkimuksen toinen vaihe** sisältää WP3:n, jossa pohja-aineistona toimivat WP1 ja WP2:n tutkimustulokset, joista tehdään synteesi. Synteesiä rakennetaan kahdesta näkökulmasta kuvaten lapsinäkökulmaisten hyvien työkäytäntöjen keskeiset elementit ja fokuoituen lapsen edun arviointiin ja oikeuksien huomioimiseen vaativassa erotyöskentelyssä. Synteesin tuottama kuvaus palautetaan asiakasryhmiin keskusteltavaksi, joiden tuottaman tiedon pohjalta tehdään mallinnus ja kirjoitetaan hankkeen tutkimustuloksia kokoavat julkaisut.

**Työpaja-aineisto, WP 3 (N=4–8).** Keräysvastuu Lay ja UEF. Aineistonkeruu toteutetaan huhti-kesäkuussa 2025 hyödyntäen valtakunnallisesti eri toimijoiden olemassa olevia kehittäjäasiakas (nuoret, vanhemmat) ryhmiä. Nuorten ryhmiä (15–18 v, 19–24 v) toteutetaan vähintään puolet työpajoista. Työpajatyöskentelyt rakentuvat temaattisesti tehtyjen synteesien varaan ja niiden toteuttamisessa hyödynnetään asiantuntijapalveluna Lay Taiteiden tiedekunnan palvelumuotoilun kansainvälistä tunnistusta saanutta osaamista.

**Tutkimusympäristö ja konsortion lisäarvo.** Tutkimus toteutetaan Lapin (Lay) ja Itä-Suomen (UEF) yliopistojen konsortiohankkeena. Konsortion lisäarvo liittyy tutkimusympäristöjen toisiaan tukeviin profiileihin. Lapin yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnalla on pitkä perinne sosiaalisuuden sensitiivisten – lasten, nuorten ja heidän perheidensä elämään liittyvien – kohdeilmioiden tutkimuksesta ja niihin liittyvistä ammatillisista interventioista. Toteutetut projektit ja niissä luodut alueelliset, kansalliset ja kansainväliset kumppanuudet luovat erinomaiset edellytykset tälle tutkimukselle. (Ks. vastuullisen johtajan CV.) Tutkimus kiinnittyy yliopiston strategiseen painopisteeseen *Tulevaisuuden palvelut ja etäisyyksien hallinta* sekä tiedekunnan temaattiseen *Hyvinvointi, työ ja kansalaisuus* -tutkimusyhteisöön. Itä-Suomen yliopiston Yhteiskuntatieteiden laitoksella puolestaan on pitkät perinteet lapsi- ja perhesosiaalisuuteen ja lastensuojeluun liittyvässä tutkimuksessa. Tutkimus nivoutuu Itä-Suomen yliopiston painoalaan *Ikääntyminen, hyvinvointi ja terveys* ja Yhteiskuntatieteiden laitoksen tutkimuksen painoalaan *Koettu hyvinvointi* sekä *Sosiaalisuuden ja sosiaalipalvelujen vaikuttavuuden tutkimukseen*. Itä-Suomen yliopistossa on vaikuttavuuden talo, jonka kautta voidaan lisätä tietoa eropalveluista ja eroauttamisesta osana sosiaalipalvelujen tutkimusta (<https://sites.uef.fi/vaikuttavuuden-talo/>).

### 2.3 Riskien arviointi ja vaihtoehtoinen toteutustapa:

Keskeisinä kriittisinä kohtina hankkeen onnistumisen kannalta ovat tutkimuslupaprosessit, tutkimukseen osallistuvien rekrytointi ja aineistojen keruun pysyminen aikataulussa. Aineistonkeruu edellyttää organisaatioilta tutkimuslupien hyväksymistä ja työntekijöiltä informoitua suostumusta, aikaa vastata kyselyyn ja osallistua haastatteluihin. Riskit liittyvät sosiaalisuudentekijöiden kuormittuneisiin työtilanteisiin ja hyvinvointialueiden toiminnassa ilmeneviin ennakoimattomiin ongelmiin (vrt. rahoitusvaje). Aikataulussa pysymistä edesauttaa se, että kaksi aineistoa on jo kerätty. Monipuoliset jo olemassa olevat yhteistyösuhteet tukevat myös vaihtoehtoisten toimintatapojen käyttöönottoa. Mikäli tutkimuslupien saamisessa ilmenee kohtuuttomia viiveitä, käytetään vaihtoehtoisia tapoja tavoittaa sosiaalisuudentekijät, esimerkiksi osaamiskeskusten sähköpostilistat, ammattijärjestö Talentia ja avoimet aineistonkeruupyynnöt (sosiaalinen media). Työpaja-aineiston osalta kriittinen kohta on myös



osallistujien rekrytointi. Rekrytointia helpottaa organisaatioiden kokemusasiantuntijalistat sekä kehittäjä/vaikuttaja-asiakasryhmät. Riskien realisoitumista madaltaa se, että hankkeen tutkijaryhmällä on vahvaa kokemusta laajojen tutkimushankkeiden toteuttamisesta ja mahdollisten pulmakohtien ennakoinnista ja ratkaisemisesta.

### 3. Hakija, tutkimusryhmä ja yhteistyötahot

#### 3.1 Tutkimusryhmän jäsenet ja heidän keskeiset ansionsa hankkeen toteuttamisen kannalta:

Hankkeen vastuullisena johtajana toimii professori **Merja Laitinen (Lay)**, jolla on laajaa kokemusta akateemisesta johtamisesta hankkeissa ja tiedekunnan dekaanina. Hanke liittyy myös vahvasti hänen aiempiin tutkimuksiinsa, jotka ovat käsitelleet lasten ja nuorten väkivallan, vainon ja hyväksikäytön kokemuksia, asiakkuutta sosiaalityössä sekä lapsi- ja perhesosiaalityön kysymyksiä Suomessa ja Liettuassa. Hankkeen varajohtajana toimii professori **Riitta Vornanen (UEF)**, jolla on myös pitkäaikaista ja laajaa kokemusta hankkeiden ja yksikön akateemisen työn johtamisesta. Hänen tutkimuksensa on kohdistunut lasten ja nuorten hyvinvointiin ja lastensuojeluun. Keskeisiä teemoja ovat olleet turvallisuus ja turvattomuus osana koettua hyvinvointia, lapsen turvallinen kasvuympäristö ja siihen liittyvät riski- ja suojatekijät sekä arviointi, osallisuus ja asiakasturvallisuus lapsi- ja perhesosiaalityössä. Apulaisprofessori **Anna Nikupeteri (Lay)** on väitellyt vuonna 2016. Hänen tutkimuskohteina ovat olleet eron jälkeinen vaino ja lapsi- ja perhepalvelut. Hän on toiminut tutkijatohtorina (2017–22) Suomen Akatemian rahoittamassa CAPS-hankkeessa. Vahvan tutkimuskokemuksen lisäksi hänellä on pitkäaikaista sosiaalityön opetuskokemusta amanuenssina, yliopisto-opettajana ja -lehtorina. YTT, Yliopistonlehtori **Kati Kallisen (UEF)** tutkimukset ovat käsitelleet lastensuojelua, sensitiivisiä perheaiheita sekä lasten ja perheiden hyvinvointia. Hänellä on pitkä opetuskokemus sosiaalityön oppiaineessa, hän on myös työskennellyt lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Yliopistotutkijana toimii YTT, **Susanna Rautio (Lay)**, joka työskentelee tällä hetkellä tutkimuskoordinaattorina Pohjanmaan hyvinvointialue POHTEEN, OT-Keskus-hankkeessa vaativien erotilanteiden osaamistarpeita käsittelevässä tutkimuksessa. Vahvan perhetutkimustaustan lisäksi Rautiolla on työkokemusta Ensi- ja turvakotien liiton Turvassa-hankkeesta ja Vaativan erotyön käsikirjan toimittamisesta. Projektitutkijana toimii YTM, väitöskirjatutkija **Johanna Lehtonen (UEF)**. Hän toimii sosiaalialan lehtorina (Savonia AMK) ja hänellä on kokemusta eroauttamistyöstä sosiaalityöntekijänä ja ESR-hankkeista projektipäällikkönä. Toisena projektitutkijana toimii YTM, väitöskirjatutkija **Agnieszka Repo (UEF)**. Hän on työskennellyt suunnittelijana Kainuun hyvinvointialueen Tulevaisuuden sotekeskus Kainuuseen Helposti lähelläsi -hankkeessa. Hänellä on kokemusta sosiaalityön kansainvälisistä hankkeista Itä-Suomen yliopistossa, jossa hän koordinoi *EU Erasmus+* kapasiteetin vahvistamishanketta (BUIBRI) vuosina 2018–2020. Lisäksi hankkeeseen palkataan **sosiaalityön maisterivaiheen opiskelija N.N. (Lay)** tutkimusapulaiseksi. Tutkimusryhmän jäsenten taustat mahdollistavat tuoreen ja samalla myös sisäisesti kriittisen lähestymisen tutkittavaan ilmiöön ja tutkimusprosessiin. Jäsenten tutkimustaustoissa on samankaltaisuutta, mutta ilmiön tutkimisen kannalta myös hedelmällistä eroavaisuutta (lasten hyvinvointia haastavat tekijät/ilmiöt erotilanteessa, lastensuojelun, lapsi- ja perhesosiaalityön, palvelujärjestelmän ja asiakasprosessien tutkimus) sekä laaja-alaista metodologista ja metodista osaamista.

#### 3.2 Yhteistyötahot:

Kansallisella tasolla keskeisimmät yhteistyökumppanit ovat Pohjanmaan hyvinvointialue POHTEEN OT-Keskushanke, Itä- ja Keski-Suomen YTA-alueen OT-keskus-hanke ja Ensi- ja turvakotien liitto, jotka ovat olleet keskeisiä toimijoita vaativien erotilanteiden palvelujen kehittämisessä. Yhteistyötä tullaan tekemään eri hyvinvointialueiden kanssa aineistojen keruussa ja tulosten levittämisessä. Kehittäjäasiakkaiden tavoittamisessa yhteistyötä tehdään myös järjestöjen ja Sosiaalialan osaamiskeskusten kanssa. Esimerkiksi Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Poskella on pitkä historia

kehittäjäasiakastoiminnassa, ja he ovat pilotoineet myös e-konsultaatiota eropalveluihin. Tutkimushankkeen johtaja toimii Posken neuvottelukunnan ja johtoryhmän puheenjohtajana, joten yhteydenpito ja synergiaetujen etsiminen suhteessa meneillään oleviin käytännön kehittämistoimenpiteisiin on luontevaa. Hankkeen ensisijaisina kansainvälisinä yhteistyötahoina toimivat Pohjoismainen *Nordic research on interventions to protect and support children exposed to violence in their family* -tutkijaverkosto (koordinaattori prof Maria Eriksson, Marie Cederschiöld University, SWE) sekä Associate professor Emma Katz, Durham University, UK. Tutkimusryhmällä on laaja kansainvälinen tutkijaverkosto, jota hyödynnetään hankkeen toteuttamisessa. Tutkimushanke sisältää kansainvälistä liikkuvuutta (konferenssit ja mahdolliset tutkijavierailut), jolla vahvistetaan tutkimushankkeen laatua sekä tuotetaan kansainvälistä tuoretta tutkimustietoa kansallisten käytäntöjen ja professionaalisen osaamisen kehittämiseksi.

## 4. Vastuullinen tiede

### 4.1 Tutkimuseettiset kysymykset, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, avoin tiede ja kestävä kehitys:

**Tutkimuseettiset kysymykset.** Tutkimuksessa noudatetaan kaikissa vaiheissa tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisiä ohjeita (TENK 2019). Eettinen toimikunta (UEF) on antanut puoltavan lausunnon asiakirja-aineiston keräämiseen osana Lehtosen väitöskirjatutkimusta. Eettiselle toimikunnalle tehdään vielä täydennyspyyntö aineiston käyttämisestä tässä tutkimuksessa ja aineistonkeruulle haetaan lisäksi tutkimuslupa Pohjois-Savon hyvinvointialueelta. Vinjettihaastatteluihin tutkimusluvut haetaan 4–6 hyvinvointialueelta huomioiden, että alueet ovat keskenään erilaisia. Valtakunnallista kyselyä varten hankitaan tutkimusluvut kaikilta hyvinvointialueilta (21) sekä Helsingin kaupungilta. Jokaisen aineiston osalta huomioidaan *tutkittavan tietoinen suostumus, tutkittavan anonymiteetin suojaaminen ja tutkimuksesta vetäytyminen*. Osallistujille (vinjettihaastattelut, kysely, työpaja-aineisto) tiedotetaan tutkimuksesta kirjallisesti ja he antavat kirjallisen tietoisensa suostumustaan osallistumisestaan. Osallistujilla on mahdollisuus ottaa yhteyttä ja kysyä tutkimuksesta aineistonkeruun aikana ja sen jälkeen. Heillä on mahdollisuus halutessaan vetäytyä tutkimuksesta missä tahansa vaiheessa. Asiakirja-aineisto on ainoa aineisto, joka sisältää suoraa asiakastietoa, ja tutkimuksessa kiinnitetään erityistä huomiota sen käsittelyyn. Muilta osin aineistot eivät sisällä arkaluonteista, yksittäisiin asiakasprosesseihin liittyvää tietoa. Kyselyyn ja vinjettihaastatteluihin osallistujat kertovat ammatillisista käytännöistään sekä eropalveluiden tilanteesta hyvinvointialueella. Työpaja-aineistossa nuoret ja vanhemmat keskustelevat tutkijoiden tuottaman synteesin pohjalta rakennettavista teemoista, jotka tukevat lapsinäkökulmaisten hyvien työkäytäntöjen keskeisten elementtien ja kriittisten pisteiden mallintamista.

**Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.** Tutkimushanke sitoutuu lapsen oikeuksien edistämiseen erotilanteissa, väkivallan ehkäisyä koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin, lapsen kasvuympäristön tekijöiden parempaan tunnistamiseen sosiaalityössä sekä sosiaalityön eettisiin periaatteisiin. Hanke tähtää sosiaalityöntekijöiden osaamisen vahvistamiseen vaativissa erotilanteissa ja sosiaalityön roolin selkeyttämiseen perheenjäsenten tuen tarpeiden arvioinnissa, auttamisessa ja palvelujen koordinoinnissa. Hanke edistää eropalvelujen kehittämistä valtakunnallisesti ja siten yhdenvertaisten palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta. Hankkeessa edistetään sukupuolten ja eri kulttuuritaustoista tulevien osapuolten tasa-arvoa ja perheen jäsenten yhdenvertaisuutta. Pitkällä aikavälillä hankkeen tieto voi edistää eri tilanteissa olevien perheiden moninaisuuden tunnistamista ja eroauttamisen sensitiivisten käytäntöjen kehittämistä. Hankkeessa tuotettava tieto laajentaa näkemystä sosiaalityön ammatillisesta tehtävästä psykososiaalisena perhetyönä ja avaa siten sosiaalityön tehtävää monitoimijaisessa verkostossa. Tutkimusryhmä koostuu eri uravaiheissa olevista tutkijoista ja tavoitteena on tukea kunkin henkilökohtaista meritoitumista tutkijauraportilla.

**Avoin tiede.** Aineistohallintaa varten laaditaan aineistohallintasuunnitelma sekä EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen (EU 2016/679) mukainen tietosuojaseloste. Aineistohallintasuunnitelmassa kuvataan yksilöidysti, miten eri aineistot tallennetaan, miten niitä käytetään, jaetaan ja säilytetään tulevaa käyttöä varten. Aineistohallintasuunnitelmassa kuvataan myös aineistojen metatiedot, miten tiedot on tallennettu, kuka ne on kerännyt ja missä, sekä aineistoon pääsyn ja käytön ehdot. Aineistot pseudonymisoidaan siten, etteivät henkilöt ole tunnistettavissa ilman lisätietoja (koodiavain). Lisätiedot säilytetään erillään henkilötiedoista. Aineistot tallennetaan yliopistojen suojatuille verkkoasemille. Kukin tutkimusryhmän jäsen ja mahdolliset hankkeeseen osallistuvat opiskelijat allekirjoittavat 1) salassapitosopimuksen, jossa määritellään heidän oikeutensa käyttää tietoja ja sitoudutaan noudattamaan tietosuojaa ja tietosuojaa koskevia eettisiä periaatteita, ja 2) tekijänoikeussopimuksen, jossa määritellään oikeudet tutkimusaineistojen ja tuloksien käyttöön. Kysely- ja vinjettihaastatteluaineistojen avoimeksi saattaminen suunnitellaan osana aineistohallintasuunnitelmaa ja sopimusta aineiston käytöstä huomioiden hankkeeseen kytkeytyvien väitöskirjojen valmistuminen ja muut aineistojen säilyttämiseen liittyvät ehdot.

**Kestävän kehityksen tavoitteet.** Tutkimus edistää YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelman Agenda2030 tavoitteita 3) Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille, 5) Saavuttaa sukupuolten välinen tasa-arvo sekä vahvistaa naisten ja tyttöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia ja 10) Vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja niiden välillä. Tutkimus nojautuu sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain peruslähtökohtaan: perheiden tukemiseen kasvatustehtävässään ja lapsen turvallisen kasvuympäristön tukemiseen. Tutkimus sitoutuu myös kansalliseen lapsistrategiaan. Tutkimusasetelmaan on sisäkirjoitettuna ajatus tuen ja avun varmistamisesta eri osapuolille, erilaisissa kulttuurisissa tilanteissa ja perherakenteissa huomioiden lapsen etu ja lapsen suojelu pohjautuen lapsen hyvinvoinnin jatkuvaan arviointiin. Kestävän kehityksen näkökulmasta on olennaista palvelujen saataavuus ja saavutettavuus, jota tutkimuksen tiedontuotanto palvelee. Sosiaalityö nähdään hankkeessa psykososiaalisena ja ekososiaalisena työnä, johon kytkeytyvät eri tasoiset palvelut, myös perheoikeudelliset palvelut, mikä mahdollistaa potentiaalisten eriarvoistavien palvelurakenteiden ja käytäntöjen tunnistamisen ja niistä tiedon tuottamisen. Koska vaativia erotilanteita lähestytään laaja-alaisesti, tutkimus tuottaa tietoa myös sukupuolittuneesta väkivallasta, pakottavasta kontrollista ja vainoa koskevien erotilanteiden tunnistamisesta ja niissä työskentelystä, ja edistää siten tasa-arvoa ja kaikenlaisen väkivallan vastustamista ja oikeuksien toteuttamista osana palvelujärjestelmän toimintaa.

## 5. Yhteiskunnalliset vaikutukset ja vaikuttavuus

### 5.1 Vaikutukset ja vaikuttavuus tiedeyhteisön ulkopuolella:

Tutkimus vastaa ajankohtaiseen sosiaalihuollon ja lastensuojelun perhepalvelujen sekä lapsi- ja perhesosiaalityön ammatillisen tietoperustan/käytännön vahvistamiseen. Esimerkiksi tuoreessa Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksessä (EOAK 2022) liittyen lastensuojelun ohjeistamiseen ja yhteistyöhön vaikeissa huoltoriidoissa tuodaan esiin erityisesti lastensuojelun sosiaalityöhön ja sen menettelyihin kohdentuva kritiikki siitä, ettei se toimi riittävän tehokkaasti perheiden vaativissa ero- ja huoltoriitatilanteissa ja että toimenpiteet ovat voineet vaikeuttaa tilannetta entisestään. Myös LAPE-hankkeen yhteydessä tehdyssä selvityksessä vaativat erotilanteet tunnistettiin yhdeksi huomiota edellyttäväksi asiaksi ja sosiaalityön erityisosaamista vaativaksi asiakastilanteeksi (Yliruka ym. 2018). Tutkimus tuottaa tietoa sosiaalityön käytäntöjen näkökulmasta, jotta lapsinäkökulmaisten työkäytäntöjen luominen, lastensuojelun sosiaalityön ja sosiaalihuollon työnjaon kehittäminen ja moniammatillisten palveluprosessien johtaminen ja niihin liittyvä päätöksenteko olisi mahdollista hyvinvointialueilla (vrt. EOAK 2022, 11: moniammatillisten palvelujen johdonmukaisen johtamisen puute, jonka arvioitiin sopivan parhaiten lastensuojelun sosiaalityöntekijälle). Erityisenä huomion kohteena on sosiaalihuollon palvelujen porrasteisuuden kehittämiseen perus-, vaativan ja erityisen vaativan tason palveluina vaadittavan tietoperustan vahvistaminen. Tuotetulla tiedolla voidaan

vaikuttaa lastensuojelun sosiaalityön ja lapsi- ja perhesosiaalityön palvelujen, keskinäisen työnjaon ja työmenetelmien kehittämiseen ja sitä kautta 1) vähentää vaativien erotilanteiden lapsille tuottamaa inhimillistä kärsimystä (Cohen ym. 2021) 2) vähentää työntekijöiden resurssien käyttöä (pääallekkäinen työ) ja emotionaalista kuormitusta (Saini ym. 2012; Saini ym. 2019; Sudland 2020). Siten hankkeessa tuotetun tiedon avulla voidaan vaikuttaa pidemmällä perspektiivillä yhteiskunnallisiin kustannuksiin, jotka ovat mittavia johtuen esimerkiksi toistuvista oikeudenkäynneistä, sosiaalitoimen olosuhdeselvityksistä sekä lastensuojelun ja poliisin viranomaiskuluista (Hämäläinen 2011). Tutkimus tukee Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman (2021) toimenpidettä nro. 11 tuottamalla tietoa THL:n ylläpitämän verkkosivuston tueksi. Vaativat erotilanteet ja eron jälkeinen väkivalta -verkkosivusto on avattu 2023 tukemaan ammattilaisia vaativissa erotilanteissa ja eron jälkeisessä väkivallassa. Tietoa voidaan käyttää myös sosiaalityön perus-, erikoistumis- ja täydennyskoulutuksessa. Yhteistyökumppanuudet mahdollistavat tutkimustulosten soveltamisen sosiaalipalvelujen käytäntöön. Pitkän aikavälin tavoitteena on vahvistaa sosiaalityötä hyvinvointialueiden TKI-rakenteissa ja tuoda erityisosaamista perheiden tilanteiden arviointiin ja eroauttamisen tietopohjan vahvistamiseen koulutuksessa.

## 6. Lähdeluettelo

- Autonen-Vaaranieniemi, L. (2019). Perheammattilaisten asemoituminen vanhemmuuteen ja vanhemmuutta koskevat kehukset erotyössä. *Janus* 27(4), 362–378.
- Birnbaum, R., & Bala, N. (2010). Toward the differentiation of high-conflict families: An analysis of social science research and Canadian case law. *Family Court Review* 48(3), 403–416.
- Bergman, A. S., & Rejmer, A. (2017). Parents in child custody disputes: Why are they disputing? *Journal of Child Custody* 14(2–3), 134–150.
- Bogo, M. (2010). *Achieving competence in social work through field education*. Toronto, Canada: University of Toronto Press.
- Cohen, N., Hanita, K. & Katz, C. (2021). “It is a matter of life or death”: Spotighting Children in the Context of HIPD as Perceived by Frontline Practitioners. *International Journal on Child Maltreatment* 4(3), 307–324.
- EOAK (2022). Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös. Lastensuojelun ohjeistaminen ja yhteistyö vaikeissa huoltoriidoissa. EOAK/4063/2022.
- Ezzo, F. R. (2018). Child custody and three case studies of mortality: When child custody litigation should involve risk assessment. *Family Court Review* 56(4), 572–582.
- Fook, J. (2002). *Social work: Critical theory and practice*. Sage: London.
- Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (2021). H. Forsberg & A. Ritala-Koskinen: Sosiaalityö oikeuden yhteistyökumppanina huoltoriidoissa. Tuomareiden näkökulma olosuhdeselvitystyöhön. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (1), 28–38.
- Gambrill, E. D. (2005). *Critical thinking in clinical practice: Improving the quality of judgments and decisions* (2nd ed ed.). Hoboken, N.J. Wiley.
- Heggdalsvik, I. K. & Samsonsen, V. (2022). Family counselors’ professional assessments when children are at risk due to enduring parental conflicts, *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development*, 19(2), 181–200.
- Howarth E., Moore, T. Hm., Stanley, N., MacMillan, H. L., Feder, G., & Shaw, A. (2018). Towards an ecological understanding of readiness to engage with interventions for children exposed to domestic violence and abuse: Systematic review and qualitative synthesis of perspectives of children, parents and practitioners. *Health Soc Care Community* 27(2), 271–292.
- Hämäläinen, J. (2011). *Kalliit erot – selvitys huoltoriitojen kustannuksista*. Lastensuojelun Keskusliitto. Helsinki.
- Jaakola, A-M. (2020). *Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 229. University of Eastern Finland. Kuopio. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3435-2>
- Joyce, A. N. (2016). High-conflict divorce: A form of child neglect. *Family Court Review* 54 (4), 642–656.
- Kansallinen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma (2021). Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisu 2021:81. Valtioneuvosto. Helsinki.

- Katz, C., Glucklich, T., Piller, S., Daniela, E. M. (2019). Between chaos and danger: Spotighting social workers' views in cases of child maltreatment accusations in the context of high-intensity parental disputes. *Children and Youth Services Review* 107, 104497.
- Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) (2012). Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Kääriäinen, A. (2019). Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdeselvityksissä. *Janus* 27(4), 379–394.
- Laitinen, M., Kemppainen, T. Lakkala, S. Kauppi, A. Veikanmaa, S. Välimaa, M. & Turunen, T. (2018). Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus: tapausesimerkkinä koulun sosiaalityö. Teoksessa T. Juvonen, J., Lindh, A. Pohjola, & M. Romakkaniemi (toim.) *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus*. Unipress, 154–181.
- Lange, A. M. C., Visser, M. M., Scholte, R. H. J., & Finkenauer, C. (2022). Parental conflicts and posttraumatic stress of children in high-conflict divorce families. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 15(3), 615–625.
- Nieminen, I., Vierula, T., Paavilainen, E. & Pösö, T. (2020). Moniammatillinen palvelutarvearviointi muutoksessa ja muuttuvassa ympäristössä: Lapsi- ja perhepalveluiden ammattilaisten näkemyksiä. *Janus* 28(3), 237–253.
- Nikupeteri, A. & Laitinen, M. (2022). High-Conflict Separations and Differentiated Professional Responses – From Confrontational Interaction to Post-Separation Violence and Stalking. *Journal of Divorce and Remarriage* 63(7–8), 506–525.
- Nikupeteri, A., Lappi, C., Lohiniva-Kerkelä, M., Kauppi, A. & Laitinen, M. (2017). Potentiaalisesti tappava parisuhde? Erotilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehksessä. *Oikeus* (46)3, 290–309.
- Nurmela, N. & Kaittila, A. (2019). Lapsiperheiden eropalveluiden kehittäminen sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä. *Janus* 27(4), 422–429.
- Pells, K., Morrow, V., Maternowsk, M. C., & Potts, A. (2018). A socioecological approach to children's experiences of violence: Evidence from Young Lives. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 13(S1), 26–35.
- Piispa, M., Taskinen, J. & Ewalds, H. (2012). Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Sisäasiainministeriön julkaisuja 35/2. Helsinki: THL.
- Polak, S., & Saini, M. (2019). The complexity of families involved in high-conflict disputes: A post-separation ecological transactional framework. *Journal of Divorce & Remarriage* 60(2), 117–140.
- Pösö, T. 2022: Selkeän sosiaalisen ongelman pulmista sosiaalityössä. Teoksessa Jokinen, A., Raitakari, S. & Ranta, J. (toim.): *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsenyyksiä*. Vastapaino: Tampere, 85–106.
- Saini, M., Black, T., Lwin, K., Marshall, A., Fallon, B. & Goodman, D. (2012). Child protection workers' experiences of working with high-conflict separating families. *Children and Youth Services Review* 34 (7), 1309–1316.
- Saini, M. & Black, T. & Godbout, E. & Deljavan, S. (2019). Feeling the pressure to take sides: A survey of child protection workers' experiences about responding to allegations of child maltreatment within the context of child custody disputes, *Children and Youth Services Review* 96 (1), 127–133.
- Sudland, C. (2020). Challenges and dilemmas working with high-conflict families in child protection case-work. *Child and Family Social Work* 25(2), 248–255.
- Sudland, C. & Neumann, C. B. (2021). Should we take their children? Caseworkers' negotiations of 'good enough' care for children living with high-conflict parents, *European Journal of Social Work*, 24(4), 683–695.
- Saltmarsh, S., Ayre, K., Tualaulelei, E., Birnbaum, R., & Saini, M. (2022). Schools, separating parents and family violence: A case study of the coercion of organizational networks. *Critical Studies in Education*, 63(4), 516–533.
- Yliruka, L., Vartio, R., Pasanen K. & Petrelius P. (2018). Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136378/URN\\_ISBN\\_978-952-343-117-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136378/URN_ISBN_978-952-343-117-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y)